

KRITIKA I BIBLIOGRAFIJA

ARISTOTELIS *De arte poetica liber, recognovit brevis annotatione critica instruxit Rudolphus Kassel. Oxonii typographeo Clarendoniano MCMLXV (pp. V—XIV, 1—79) 12°.*

Аристотеловата Поетика се збогати со уште едно издание. Тоа е новото издание во познатата оксфордска збирка *Scriptorum classicorum Bibliotheca Oxoniensis*, приредено од западноберлинскиот филолог Р. Касел, што доаѓа по повеќе од половина век да го замени изданието на Инграм Бајвотер во истава збирка (I. Wywater, *Aristotelis De arte poetica*, Oxonii e typ. Clar. MDCCCXCVII; editio altera MCMXI). Се разбира дека новово издание доста се разликува од она на Бајвотер (и од првото од 1897 и од второто од 1911).

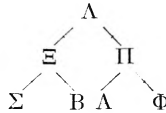
Денес, кога е најсетне разбиена заблудата дека најстариот запазен грчки ракопис Пар. 1741 бил оној од којшто произлегле сите подоцнежни и кога теоријата за апографите е речиси наполно напуштена при што најмногу спомогнало подобро познавање на ракописите Ricc. 46, арапскиот превод а донекаде и на латинскиот превод и правилната оценка на нивното значење и нивната вредност (благодарейќи пред сè на студиите од М. Маргулиут, Ј Ткач и А. Гудеман), очекуваме да добиеме издание на Поетиката кое ќе ни го предаде Аристотеловиот текст што почист, што поверен, по можност лишен од сиот баласт што се натрупал во текот на вековите, ослободен од сè она што не е автентично.

Иако е многу сторено во врска со текстот на Аристотеловата Поетика за последниве 100 години, сепак сме уште далеку од тоа да можеме да добиеме сосема очистен автентичен текст. Меѓутоа со право бараме да се почитува она што е позитивно постигнато и очекуваме секое ново издание на Поетиката да биде подобро од поранешните, да му се приближи повеќе на оригиналниот израз и на мислата на Аристотела.

Новото издание на Р. Касел има прво еден увод-предговор (*Praefatio*, од стр. V—XIV) во кој авторот даде оценка на основните ракописи на Аристотеловата Поетика, и тоа на најстариот грчки од париската *Bibliothèque Nationale* (A=Parisinus 1741), на вториот по старост и важност грчки ракопис од фирентинската *Biblioteca Riccardiana* (B=Riccardianus 46), на двата латински превода (Lat O = cod. Etonensis и Lat. T = cod. Toletanus) и на арапскиот превод („Ar“) од Абу Бишр. Со скратеницата „rec“ ги одбележува подоцнежните грчки ракописи од XV—XVI век, на стр. 2 се наоѓа списокот на сиглите на ракописите, а од стр. 3 до 49 е грчкиот текст на Поетиката со критичниот апарат под текстот. На стр. 50—52 се истите оние 6 fragmenta од изданието на Бајвотер само малку поинаку распоредени а што се однесуваат на Поетиката (I—II = II—III без латински фрагмент *Cicero de Oratore* 2,58); III=I, IV и V исти како кај Бајвотер а VI е во новото издание предадено како дел од V и одбележено со [VI]; од стр. 53 до 77 е поместен *Index Graecus*, а на стр. 78—79 се наоѓа и еден *Index locorum*. *Index Graecus* е нам. *Index nominum* од изданието на Бајвотер само што е збогатен и со стварниот индекс и со индексот на помалу важни грчки зборови, при што е водено сметка дали е соодветниот збор во текстот сигурен или сомнителен. Последниве во индексот се предавани со ѕвездичка („*“). Во „индексот на местата“ се одбележени оние места од грчката литература за кои Аристотел расправа во Поетиката.

Со оценката на ракописите би можело во главни црти да се согласиме. Меѓутоа, ни се чини дека не е достаточна истакнатата сродноста на B со Σ (замји-

слениот грчки ракопис од кој е направен сирскиот превод што послужил како подлога за арапскиот превод). Ова се гледа од стемата што Р. Касел ја дава на стр. XII. Тука е Σ одделена од В. Ова, се разбира, на прв поглед може да лаже зашто ознаките Λ , Ξ и Π кај Р. Касел не означуваат одделни ракописи ами се условни знаци со кои е обележена сродноста на разните ракописи. Па сепак ние мислиме дека блискоста и сродноста на В со Σ е таква што требало побргу овие два да се поврзат со сиглата Ξ а не В со Π (кај што Π ја означува сродноста на А со Φ , а ова е замислениот грчки ракопис што послужил како подлога за латинскиот превод). Според тоа ние сме на мнение дека стемата, држејќи се за ознаките и методот на Касел, би требало да гласи како што следува:

Треба да се има пред вид и посебно да се потцрта дека покрај другите поситни согласувања В и Σ имаат ист текст во 49b 28 (во дефиницијата на трагедијата) $\pi\alpha\theta\eta\mu\acute{\alpha}\tau\omega\nu$, додека сите останати имаат $\mu\alpha\theta\eta\mu\acute{\alpha}\tau\omega\nu$. Вамо треба да се додаде и 55b 31, кај што сите други ракописи имаат $\alpha\iota\tau\acute{\iota}\alpha\sigma\epsilon\omega\varsigma$ а В има $\alpha\iota\tau\eta\sigma\epsilon\omega\varsigma$, како што имал, по секоја веројатност, и Σ , зашто арапскиот превод овде предава, според латинскиот превод на Ј. Ткач, „ab Augi(a) usque ad“, што е, најверојатно, буквално преведено од сирскиот текст. Изворот на заблудата, според нашето мислење, лежи во погрешното читање на сирскиот прсведувач кој во грчкиот текст нам. $\alpha\iota\tau\eta\sigma\epsilon\omega\varsigma$ прочитал $\alpha\upsilon\gamma\eta\sigma\epsilon\omega\varsigma$ (легираното ι го прочитал како υ) и го поделил $\alpha\upsilon\gamma\eta\sigma$ $\acute{\epsilon}\omega\varsigma$ (види ја нашата статија „Белешки кон Аристотеловата Поетика“ во Ж. А. XII стр. 88 и 320). Во 48b 36 сите ракописи имаат $\tau\acute{\alpha}... \sigma\chi\eta\mu\acute{\alpha}\tau\alpha$, а само В и Σ имаат $\tau\acute{\omicron}... \sigma\chi\eta\mu\acute{\alpha}$; во 50a 28 речиси сите ракописи имаат $\pi\omicron\lambda\upsilon\gamma\omega\sigma\tau\omicron\varsigma$, а В и Σ овде го немаат овој збор одн. погрешно предаденото име на познатиот старогрчки сликар Полигност; во 50b 15 речиси сите ракописи имаат $\pi\acute{\epsilon}\nu\tau\epsilon$ или $\pi\acute{\epsilon}\mu\lambda\tau\omega\nu$, а само кај В и Σ е овој збор изоставен. За ова е сепак најважен текстот во 55a, 14 што го предаваат само овие два ракописа (В и Σ) и ниеден друг: $\acute{\epsilon}\nu\tau\acute{\epsilon}\lambda\epsilon\iota\nu \dots \tau\acute{\omicron} \tau\acute{\omicron}\xi\omicron\nu$.

Новото издание на Р. Касел во споредба со второто издание на Бајвотер има околу 150 различни читања, а разликите во критичниот апарат се многу поголеми и позначајни, што е и разбирливо кога се има пред вид времето од близу еден век што ги разделува. Во поголемиот број случаи разликите и во грчкиот текст и во критичниот апарат претставуваат извесен напредок во споредба со спомнатото издание на Бајвотер, што секој изучувач на Аристотела и на неговата Поетика со радост ќе го поздрави; но, овде-онде, има и такви разлики кои претставуваат чекор назад, што е за жалење и осуда. Такво е на пример местото 50a 12—13. . . + $\omicron\upsilon\kappa$ $\acute{\omicron}\lambda\iota\gamma\omicron\iota$ $\alpha\upsilon\tau\acute{\omega}\nu$ + $\acute{\omicron}\varsigma$ $\epsilon\iota\pi\acute{\epsilon}\iota\nu$ $\kappa\alpha\iota$ $\gamma\acute{\alpha}\rho$ + $\acute{\omicron}\psi\epsilon\iota\varsigma$ $\acute{\epsilon}\chi\epsilon\iota$ $\pi\acute{\alpha}\nu$ + . . . кај што Бајвотер имаше . . . $\acute{\omicron}\psi\epsilon\iota\varsigma$ $\acute{\epsilon}\chi\epsilon\iota$ $\pi\acute{\alpha}\nu$ . . . а во критичниот апарат предлагаше многу веројатна конјектура „12 $\acute{\omicron}\varsigma$ $\epsilon\iota\pi\acute{\epsilon}\iota\nu$ *fortasse post* $\acute{\omicron}\psi\epsilon\iota\varsigma$ $\acute{\epsilon}\chi\epsilon\iota$ $\pi\acute{\alpha}\nu$ *collocandum*“ или 50a 17—20 [$\kappa\alpha\iota$ $\epsilon\upsilon\delta\alpha\iota\mu\omicron\nu\acute{\iota}\alpha$ . . . η $\tau\omicron\upsilon\alpha\nu\tau\acute{\iota}\omicron\nu$] кај што Бајвотер имаше . . . $\kappa\alpha\iota$ $\epsilon\upsilon\delta\alpha\iota\mu\omicron\nu\acute{\iota}\alpha\varsigma$ ** $\kappa\alpha\iota$ η $\kappa\alpha\chi\omicron\delta\alpha\iota\mu\omicron\nu\acute{\iota}\alpha$ $\acute{\epsilon}\nu$ $\pi\rho\acute{\alpha}\xi\epsilon\iota$ . . . η $\tau\omicron\upsilon\alpha\nu\tau\acute{\iota}\omicron\nu$, зашто беше нужно да се означи само лакуната одн. коруптелата, а не да се предлага бришење на важен дел од текстот. Ние во свое време имавме предложено и една возможна конјектура (в. ја нашата горе спомнатата статија од Ж. А. XII стр. 86), која би го решила ова место на следниов начин: η $\gamma\acute{\alpha}\rho$ $\tau\rho\alpha\chi\omega\phi\delta\iota\alpha$ $\mu\acute{\iota}\mu\eta\sigma\acute{\iota}\varsigma$ $\acute{\epsilon}\sigma\tau\iota\nu$ $\omicron\upsilon\kappa$ $\acute{\alpha}\nu\theta\rho\omega\pi\omega\nu$ $\acute{\alpha}\lambda\lambda\acute{\alpha}$ $\pi\rho\acute{\alpha}\xi\epsilon\omega\varsigma$ $\kappa\alpha\iota$ $\beta\iota\omicron\nu$ $\kappa\alpha\iota$ $\epsilon\upsilon\delta\alpha\iota\mu\omicron\nu\acute{\omicron}\varsigma$ $\kappa\alpha\iota$ < $\kappa\alpha\chi\omicron\delta\alpha\iota\mu\omicron\nu\acute{\omicron}\varsigma$, $\eta\delta'$ $\epsilon\upsilon\delta\alpha\iota\mu\omicron\nu\acute{\iota}\alpha$ $\kappa\alpha\iota$ > η $\kappa\alpha\chi\omicron\delta\alpha\iota\mu\omicron\nu\acute{\iota}\alpha$ . . . η $\tau\omicron\upsilon\alpha\nu\tau\acute{\iota}\omicron\nu$. И Каселовите зборови во критичниот апарат „...non exstant in Ar“, што се однесуваат на истово место, треба да се примат со резерва (в. J. Tkatsch, *Die arab. Uebersetzung der Poetik des Arist. und die Grundlage der Kritik des griech. Textes*. I стр. 233 фусн. 36). Да приведеме и еден пример од критичниот апарат кај што второто издание на Бајвотер даваше поарен преглед на варијантите и конјектурите. Тоа е 48a 15 $\acute{\omicron}\sigma\pi\epsilon\rho$ + $\gamma\acute{\alpha}\varsigma$ + $\text{K}\acute{\upsilon}\kappa\lambda\omega\pi\alpha\varsigma$ $\text{T}\mu\acute{\omicron}\theta\theta\epsilon\omicron\varsigma$ $\kappa\alpha\iota$ $\text{F}\iota\lambda\acute{\omicron}\xi\epsilon\nu\omicron\varsigma$, а според Бајвотер $\acute{\omicron}\sigma\pi\epsilon\rho$ * $\gamma\acute{\alpha}\varsigma$, $\text{K}\acute{\upsilon}\kappa\lambda\omega\pi\alpha\varsigma$ . . . , кој во критичниот апарат донесе

6 варијанти на текстот (3 од ракописите и 3 од конјектури на разни издавачи) помеѓу кои е, според нашето мислење, најрана онаа од Кастелветро ὡςπερ Ἀργῆς Κύκλωπας, која ја нема кај Касел. Овој цитира само една варијанта од грчките ракописи една од латинскиот превод („sicut kyklopa“), конјектурата на Фален ὡςπερ γάρ Κύκλωπας и укажува на Холандовиот предлог „γὰς esse fragmentum nominis Οἰνώπας sive Οἰωνᾶς susp. Holland“. За нас е овде драгоцен податокот од латинскиот превод „et timotheus“, затоа што ние, појдувајќи од конјектурата на Кастелветро, овде сме го предложиле читањето ὡςπερ <Ἀρ>γῆς Κύκλωπα καὶ Τιμόθεος καὶ Φιλόξενος. . . (в. Ж. А. XII стр. 84), при што сме виделе кај Κυκλωπᾶς погрешно прочитана сигла за сврзникот καὶ како с од Κύκλωπα κ. И 47а 29. . . καὶ ἡ (нам. ѝ) τοῖς μέτροις. . . ἀνόνημοι τυγχάνουσι. . . (нам. ἀνόνημος τυγχάνει οὐσα), според Е. Лобел, што е крајно несигурно. Ние мислиме дека во првобитниот текст можело да стои καὶ τοῖς μέτροις, при што καὶ било напишано со неговата сигла која била прочитана од препишувачот како ἡ (за ова в. Ж. А. XII стр. 83).

Характеристичен е ставот на Р. Касел од предговорот (стр. X—XI), кај што овој, давајќи оценка за арапскиот превод и за неговите изданија, изрече престога осуда и даде негативна оценка за работата на Ј. Ткач и А. Гудеман врз арапскиот превод без да ја образложи и документира со факти. Како Р. Касел не е специалист за арапски, изјавува дека во оваа работа му помагал арабистот Р. Walzer. Се разбира дека самиот факт што арапскиот превод на Аристотеловата Поетика не е направен директно од грчкиот оригинал, ами преку сирскиот превод, повикува на претпазливост, но ова сепак не е доста за да се осуди а priori трудот од двајца заслужни работници на ова поле, без ниеден конкретен пример.

Ние од своја страна и од својот личен опит знаеме дека А. Гудеман понекаде и погрешил, но онде кај што овој укажал на подобар текст, кај што, во своето коментирано издание на Аристотеловата Поетика, внел поарен израз или збор од кој и да е ракопис или од добра конјектура, сметаме дека е неоправдано и погрешно да не се здогледа тоа и да се задржува или враќа полош текст, израз или збор. Еве и неколку примери од ваквата пракса: Во глава 1. 47b 14 . . . τὸ ποιεῖν ἐλεγειοποιούς. . . нам. τὸ ποιεῖν <τοὺς μὲν> ἐλεγ. (Σ, Gryphius) Во глава 5. 49a 34ss Ἦ δὲ κωμωδία ἐστὶν . . . μίμησις φαυλοτέρων μὲν, οὐ μὲντοι κατὰ πᾶσαν κακίαν, ἀλλὰ τοῦ αἰσχροῦ ἐστὶ τὸ γελοῖον μῦριον нам. . . ἀλλὰ τοῦ αἰσχροῦ <οὔ> ἐστὶ τὸ γελοῖον μῦριον (според P², Aldo, Batteux; cf. Gudeman, De Montmollin, Else). Р. Касел има само τοῦ αἰσχροῦ ἐστὶ а за οὐ нема ни збор, ни во критичниот апарат, што не можеме никако да го разбереме ни да го одобриме. Во глава 6. 49b 38—50a 3 διὰ γὰρ τούτων καὶ τὰς πράξεις εἶναι φαμεν ποιάς τινας [πέφυκεν αἷτια δύο τῶν πράξεων εἶναι, διάνοια καὶ ἦθος] καὶ. . . Р. Касел се задоволува со атетирана на цел еден ред од текстот и со забелешката во крит. апарат „1450a 1—2 πέφυκεν. . . ἦθος Ξ (Ar): secl. Else, transposuerant alii alio“. Ние мислиме дека Гомперц добро забележил дека целиот тој ред бил погрешно сместен и дека неговото вистинско место е пред διὰ γὰρ τούτων. Ни е жал дека овде не можеме да се согласиме ни со Касел ни со авторот на горната атетеза Елсе, па ни со Д. де Монмолен (стр. 51—52 од неговата расправа) во потполност и мораме тука да му дадеме за право на Гомперц којшто ова место најарно го изленил. Во глава 18. 56a 2 τὸ δὲ τέταρτον (scil. εἶδος τραγωδίας) + οἷος+οἶον αἶ τε Φοριίδες. . . Ако за ова место сме имале кај подоцнешните издавачи и филолози најмногу предлози во врска со коруптелата οἷος (во Α: ὀης), не гледаме поради која причина Р. Касел во крит. апарат је дава само конјектурата ὄψις од Бајвотер а не цитира ниедна друга. Ако Аристотел пред тоа имал речено дека има 4 вида трагедии и наброил 3 започнувајќи со 1) ἡ μὲν πεπλεγμένη, ἥς τὸ ὄλον ἐστὶν περιπέτεια καὶ ἀναγνώρισις, 2) ἡ δὲ παθητικὴ, οἶον οἶ τε Αἰαντες. . . 3) ἡ δὲ ἡθικὴ, ἶον αἶ Φθιώτιδες καὶ. . . тогаш за 4. не останува ништо друго освен ἀ π λ ἦ, како што се гледа од глава 24. 59b 8ss. ἔτι δὲ τὰ εἶδη ταῦτά δεῖ ἔχειν τὴν ἐποποιίαν τῆ τραγωδίας, ἡ γὰρ ἀ π λ ἦ υ ἡ πεπλεγμένην ἡ ἡθικὴν ἡ παθητικὴν. . . καὶ γὰρ καὶ τῶν ποιημάτων ἐκἄτερον συνεστήκειν ἡ μὲν Ἰλιάς ἀ π λ ο ὦ υ καὶ παθητικόν, ἡ δὲ Ὀδύσεια πεπλεγμένον. . . καὶ ἡθικόν (в. го изда-

нието на Гудеман, стр. 317; спор. М. Д. П. во Ж. А. XII стр. 76 и 88). Овдека уште Морел и Бурсијан ја имале погодено вистинската смисла и во тоа Гудеман сигурно не грешил. Нашата емендација на ова место е слична само по смисла, зашто по однос на палеографијата доста се разликува: ἡ δὲ τετάρτη ἀπλῆ (кај што првото ἡ било прочитано како τό, друго то η, од τετάρτη, како ον, а ἀπλῆ, кое било напишано во лигатури, како όης. Во глава 3. 48a 20—24 Р. Касел се задоволува ова необично важно но и извонредно тешко место, кај што се кршеле многу копја, да го остави без малу незабележено, ставајќи „сгш“ само кај зборовите τοὺς μιμουμένους и спомнувајќи во крит. апарат дека за πάντας Казаубонус предлагал πάντα. Ниту збор за конјектурата на Г. Елсе ὅτε δ' ἦθός τι εἰσάγοντα нам. ἢ ἕτερόν τι γιγνόμενον, која ни даде повод и идеја за нашата конјектура ὅτε δὲ δρῶντας μιμούμενον (в. Ж. А. XI стр. 260) која подоцна ја дополниме уште и со ἡ, ὡς τὸν αὐτὸν ἀεὶ μὲν ἀπαγγέλλοντα ἢ πάντας... (в. „Π. λάτων“, том 16., 1964, стр. 217).

И Р. Касел, како и многу други научници од западна Европа, не знае или не сака да знае и да разбере дека и надвор од „Западниот свет“ има филолози и научници кои се занимаваат со класична филологија и кои пишувале и решавале проблеми што се во врска со текстот на Аристотеловата Поетика. Непознавањето на литературата и библиографијата од една научна област со која тие се занимаваат или игнорирањето на резултатите што ги постигнале одделни научници од источните европски и воневропски земји оди само во нивна штета, зашто многу често таквите научници доаѓаат во крајно смешна ситуација да чукаат на отворена врата и да решаваат веќе решени проблеми. Затоа и не се чудиме кога гледаме дека Р. Касел нигде не спомнува ниедна од нашите конјектури иако за некои од нив е изречено поволно и пофално мислење (в. К. Д. Георгулис во Платон, том 13. стр. 136—157 и том 15. стр. 385—388).

И во критичниот апарат има доста ситни пропусти и погрешни укажувања, како што е на пример белешката во врска со 49b 29 „καὶ μέλος Ξ: del. Tugwhitt“. Овде беше пропуштена интересантната конјектура на Ветори „καὶ μέτρον“, но потешка е грешката во укажувањето дека читањето μέλος го имале само ракописите означени со Ξ, што би значело дека Σ би била исклучена, а тоа не одговара на вистината, како што се гледа од арапскиот превод (спор. Ткач I стр. 230 и 231 со фусн. 37). Нам. ознаката Ξ требаше да стои Λ, според белешкењето на Касел. Сличен е и пропустот во врска со 49b 3 кај зборот λεγόμενοι.

Иако авторот на ова издание главно го предавал текстот на ракописите и овде-онде внесувал подоцнежни емендации и попознати или општо примени конјектури, избегнувајќи ја сопствената интервенција во текстот на Ар., сепак тој има неколку свои обиди за поправање на Ар. текст, поретко во самиот текст а повеќе во крит. апарат во вид на сугестии или предлози, за кои ветил во предговорот (на стр. XIII) дека ќе ги образложи на друго место, во изданието на германскиот превод. Да спомнеме неколку од нив:

1) 49b 9c. μέχρι μὲν τοῦ μετὰ μέτρον λόγῳ нам. μέχρι μόνου μέτρον μεγάλου во А или μέχρι μόνου μέτρον μετὰ λόγῳ во Β,

2) 54a 22c. ἔστιν γὰρ ἀνδρείαν μὲν τὸ ἦθος, ἀλλ' οὐχ ἀρόμττον γυναικὶ οὕτως ἀνδρ. нам. ἔστιν γὰρ ἀνδρεῖον μὲν τὸ ἦθος, ἀλλ' οὐχ ἀρόμττον γυν. οὐ τῷ ἀνδρ. во Β или ... ἀλλ' οὐχ ἄ. γ. τῷ ... во Α.

Ние мислиме дека обеите предложени измени на текстот не се среќни, зашто ни μέχρι μὲν τοῦ μετὰ μέτρον λόγῳ не е веројатно поради повторувањето на сврзникот μὲν, во истата реченица и поради редот на зборовите μέχρι μὲν τοῦ μετὰ μέτρον λόγῳ, та ни се чини дека е многу поверојатна тука нашата конјектура μέχρι τοῦ ἐν μέτρῳ καὶ λόγῳ (в. Георгулис, Платон, том 15. стр. 386); ни ἀνδρείαν μὲν τὸ ἦθος не е веројатен израз од синтактичка и стилска страна и многу е поарна конјектурата ἔστιν γὰρ ἀνδρεῖον μὲν τι ἦθος, ἀλλ' οὐχ ἀρόμττον γυναικὶ ὅλως ἀνδρείαν ἢ δειῖνῳ εἶναι.

Μεγυτο, ни се чинат поверојатни и попривлекателни сугестиите од крит. апарат за 47b 14 „fort. οὐ χωρὶς οἱ. ἀλλὰ κοινῆ 15“ (нам. οὐχ ὡς κατὰ τὴν μίμησιν ποιητὰς ἀλλὰ κοινῆ. . .) или за 48a 16 „fort. αὐτῇ δὲ <ταύτῃ> τῇ (нам. ἐν αὐτῇ δὲ τῇ), иако би можело, и овде, со иста толкава, ако не и со поголема,

веројатност да стои ἐν δὲ τῇ αὐτῇ. Интересантна е, иако не сосем убедлива, и сугестијата кај 52a 17—18 „fort. <ἐξω>ἐνίων“ (нам. ἐνίων) во изразот ἐξ ὧν ἐνίων, значи ἐξ ὧν <ἐξω> ἐνίων или во 55a 14 „fort. <αυτόν>, ἄλλον δέ“, која е речиси подобра од сугестијата на Сикутрис <ἐκείνον>, ἄλλον δέ. Добра е, иако можеби претерано критична, и белешката врз 60a 35 „τὰ ἐν Π: ἐν, tum in charta lacerata fort. τῇ (?) Β“, зашто меѓу ἐν и Ὀδυσσεΐα не само што има простор за членот τῇ, ами стварно се гледаат остатоци од него, траги (долниот крај) од τ и место уште за една буква т. е. за ῥ.

На крајот треба да ги спомнеме и заслугите на Р. Касел за рехабилитацијата на две помалу познати имиња меѓу ренесансните изучувачи на Аристотеловата Поетика, на Ellobodius и Sophianos, кои за прв пат имаа чест да влезат во крит. апарат на Поетиката. Тука Р. Касел прв отвори нова страничка во критиката на текстот на Поетиката.

Остануваме со впечатокот дека авторот на новото издание на Ар. Поетика не ги използвал сите можности и целата литература за да ни даде еден порачистен и поубав грчки текст и очекуваме да го стори тоа следниот пат кога ќе го приреди второто издание.

М. Д. Пејрушевски, Скопје.

LUIGIA ACHILEA STELLA, *La civiltà micenea nei documenti contemporanei*, Incunabula Graeca vol. VI, Roma, Edizioni dell' Ateneo, 1965, pp. XX+311+3 мапи и 88 табли, голем октаво, цена 7.000 л. и.

Како што се гледа од насловот, авторот има за цел да ја иследува микенската цивилизација врз основа на писмени документи од тоа време. Доскоро позната само од археолошки раскопки и реконструирана со помошта на литературната традиција, по дешифрирањето на линеарното В писмо, микенската епоха станува предмет на историјата. Натписите на глинени плочки и вази, пишувани со ова писмо, по зборовите на Стела, послужиле како историски извор за прикажуваната книга. Но поради ограничениот карактер и контингент на овие документи, таа била принудена да приведува податоци и од хетитските архиви и египетските хиероглифи. Како споредбен и илустративен материјал обилно се искористени, речиси, сите поважни културни остатоци од микенско време, откриени при археолошките раскопки.

Воодушевена од грчката култура и цивилизација, како и од новите постигнувања во областа на микенологијата, Stella се обидува да претстави една целосна слика на микенската цивилизација. Но мораме уште во почетокот да забележиме дека во настојувањето да даде една така полна слика, таа морала често да оди далеку зад оскудните податоци што можат да се извечат од фрагментарните микенски плочки.

Содржината на книгата е поделена на 8 глави. Освен тоа, во уводниот дел содржи предговор и библиографија, а на крајот еден додаток и 6 индекси, на: фотографии, цртежи, географски карти, микенски зборови, географски и аналитичен индекс.

Основната идеја, проследена во I гл. — Историски проблеми (стр. 3—46), е да покаже дека Микенците биле Грци и дека јазикот што се зборувал во подоцнешната бронзена епоха на Крит и во сувоземна Грција бил грчки. Тоа го илустрира со ономастичен и топомастичен материјал од плочките, доведувајќи го во врска со историски лица и настани, познати и од други извори. Врз основа на тоа открива широки врски на микенските дворци со соседните медитерански земји. Посебно внимание му посветува на проблемот за хронологијата на кноските плочки, за кое има објавено и една монографија во 1960. С. решително се изјаснува против новата теза на Палмер за подоцнешното потекло на кноските плочки и приведува нови аргументи во поткрепа на тезата од Еванс. Во оваа глава, како и низ целата книга, се провлекува мислата дека грчката цивилизација има свој долг континуиран развој и дека класично грчката култура е тесно поврзана со микенската.